
Uit den lande

Gestoord Beeld

Het vierde Deviant debat was deze keer ingebed in het festival over beeldvorming en psychiatrie. 16 december 1999 vierde het platform GGZ Amsterdam haar vijftiende en Deviant haar vijfde verjaardag in de Melkweg te Amsterdam.

Nog gehinderd door boosheid over het urenlange wachten op de rolstoeltaxi die mijn collega en mij van het werk zou ophalen, loop ik gehaast over het bruggetje de Melkweg binnen. Het 'dagboek van een gek' door Henk van Ulsen heb ik al gemist en de kunstmultiloog met Heinz Mölders is reeds een uur aan de gang. Het duurt de lengte van een sigaret en een kopje koffie tot ik mijn gedachten op het rustige rondetafelgesprek in de zaal kan richten.

Subjectieve beleving

Verschillende kunstvormen worden samen met de verhalen van de makers in het licht gezet. Is het kunst, of alleen therapeutisch waardevol, als men zijn/haar ervaringen en inzichten omzet in gedichten, schilderijen of muziek, vraag ik me af. Gaat het er om wat een werk met mij doet? De grote donkere doeken van Anselm Kiefer, mijn favoriete kunstenaar, ontnemen me telkens weer de adem omdat zij contact maken met mijn ingewikkelde gevoelens rondom mijn Duits zijn. Zo raakt me tijdens de kunstmultiloog ook een schilderij van Henny, waarin een groot zwart blok staat tegenover een heel klein zwart blokje, omdat ik hierin mijn gevoel van 'door macht overdonderd worden' herken. De duizelingwekkende complexiteit van woorden uit het gedicht van Saskia Hubelmeijer roepen bij mij een verlangen op naar iets wat ik misschien ben kwijt geraakt of misschien nooit heb bezeten. Ik ervaar een product als kunst als het mijn innerlijk weet aan te raken. Opvallend is dat de kunstenaars aan de

gesprekstafel een zelfde proces beschrijven: door afstand te scheppen haal je de ervaring naar je toe, zegt Cor Pieters. En: soms brengen mijn gedichten mij tot inzicht in fragmenten van vroeger, legt Saskia uit. Door het veruiterlijken van wat wezenlijk innerlijk is, kan er herkenning ontstaan en kan je iets betekenen voor een ander.

Beelden en geluiden

Geïnspireerd door de bijzondere verhalen van de kunstenaars, geef ik me langzaam over aan de voortkabbelende stroom van mensen, beelden en geluiden door de verschillende ruimtes van de Melkweg. Ik maak een rondje langs de informatiekraampjes in de hal, praat wat met bekenden, kijk even in het café naar het optreden van Wallie Tax en pak een stukje 'breaking the waves' mee in de filmzaal op de tweede verdieping. Tijdens het eten maak ik kennis met een vrouw die geen naam meer wil hebben, maar wil aangesproken worden in haar zijn. Juist! Voordat het debat begint, kunnen we onze spieren nog even helemaal losschudden op het vrolijke ritme van 'De fanfare van de eerste liefdesnacht' en mogen we vervolgens stil vallen bij de act van Gee de Wilde. Hij transformeert op het podium in een bleke patiënt met warrig haar, die eind vorige eeuw leeft in een krankzinnigen-gesticht. Deze vraagt zich af wie nou eigenlijk gek is: hij en zijn medepatiënten, of juist de mensen in de maatschappij die hen weg gestopt hebben in de duinen. Zijn visie hierop laat zich raden. Dit was vroeger, gekken keren eind van deze eeuw weer terug in hun eigen woonomgeving, noemen zich cliënten en reïntegreren in de samenleving. En dan blijkt de samenleving er niet op voorbereid. Daar zal het in het nu volgende debat over gaan.

Het Debat

Is het beeld over de psychiatrische cliënt verstoord, nu deze weer in de maatschappij aanwezig is, vraagt Gee de Wilde, nu in de rol van presentator, aan het panel. Op het podium verschijnen dia's van krantenkoppen als "gestoorde valt passant aan", "ook een psychoot heeft recht op respect" en "hoe gevaarlijk is gek". Hiermee wordt de toon van het debat gezet: de media dragen met hun berichtgeving in grote mate bij aan een negatieve beeldvorming over psychiatrische patiënten. Systematisch worden psychiatrische patiënten in verband gebracht met geweld, overlast, misdaad en dakloosheid. Ook de psychiatrische voorzieningen komen maar zelden positief in het nieuws. En cliënten hebben last van deze slechte journalistiek, getuige de talrijke voorbeelden van mensen uit de zaal: "mijn buurman meent dat zijn huis in waarde daalt, doordat ik, een psychiatrisch patiënt, naast hem woon", "ik moet me vaak verantwoorden", "ik dreigde het zorgrecht over mijn kind kwijt te raken door de hype omtrent gestoorde ouders die hun kind ombrengen".

De vertegenwoordigers van de media in het panel voelen zich duidelijk aangesproken en reageren met een tegenaanval op psychiatrische instellingen: Ineke Jungschläger (journaliste Volkskrant) keurt de getoonde krantenkoppen niet goed, maar wil ons er wel op wijzen hoe moeilijk het is om positieve verslaggeving over psychiatrie te doen. Ten eerste is goed nieuws geen nieuws. Maar veel lastiger is dat psychiatrische instellingen zich te afwerend gedragen tegenover de media. Zij laten verslaggevers bijna nooit binnen. Zoals ook bleek uit de klacht van Irene Ditshuizen over de weigering tot medewerking van meerdere GGZ instellingen voor haar film 'gekke in de stad'. Behandelaars gedragen zich als autistische persoonlijkheden en zijn heel moeilijk aan de praat te krijgen, oordeelt Mirjam Bartelsman (documentairemaak-

ster Zembla). En Catherine Keijl (programmamaakster RTL) concludeert dat communicatie met psychiatrie altijd gestoord gaat. Volgens haar werkt de kritiek van Deviant op de pers stigmatiserend en mogen wij niet alle journalisten over een kam scheren. Zowel Ineke Jungschläger als Petra Hunsche (ervaringsdeskundige en journaliste) moeten hun verhalen vaak bij hun eigen kennissenkring vandaan halen, omdat zij niet bij instellingen binnen gelaten worden.

De GGz vertegenwoordigers die vandaag hier in de zaal zijn, zijn het er met de journalisten over eens dat de psychiatrie actief en open met de media zou moeten communiceren. Maar Piet Verbraak (psychiater en voorzitter raad van bestuur Eindhoven) noemt het zijn verantwoordelijkheidsplicht om keuzes te maken in het soort bladen waarmee hij in zee gaat. Bovendien acht hij het belangrijk om vanuit de GGz publiekelijk te reageren op foute journalistiek. En Diana Monis (Raad van bestuur Mentrum) haalt aan dat zij de Volkskrant al een keer heeft uitgenodigd om een dagje bij het PZA mee te lopen. Dat is nooit gebeurd. Zij herhaalt haar uitnodiging aan de journalisten om eens te komen praten en mee te kijken.

Taal en beeldvorming

Marlieke de Jonge (cliëntdeskundige) ziet geen heil in meer openheid vanuit instellingen. De taal en beeldvorming die vanuit de instellingen komt, is gemaakt om mensen op te bergen, niet om mensen een plek in de maatschappij te geven. Vertel het verhaal erachter en niet over de enge ziekte, adviseert zij de media.

Gek was een aantal jaren geleden tot een geuzennaam geworden, nu is er weer schaamte voor, ziet Hans van de Wilk (wethouder, ex-voorzitter cliëntenbond). Hij roept cliënten op hun eigen verantwoordelijkheid te nemen in de beeldvorming over psychiatrie. Zelf heeft hij altijd open over zijn ervaringen

met psychiatrische opnames, over zijn depressies en alcoholproblemen verteld. Het heeft hem niet gehinderd in zijn carrière van superpatiënt via directeur Pandora tot assistent van een staatssecretaris van het ministerie. Hij pleit ervoor, meer gebruik te maken van rolvoorbeelden van bekende persoonlijkheden, zoals prins Claus, Ed Berg of dr. Kuiper.

Een ervaringsdeskundige uit de zaal denkt dat de slechte beeldvorming ermee te maken heeft dat mensen de psychiatrie afwijzen omdat zij bang zijn zelf psychiatrisch te worden. Herro Kraan (psychiater, buitengewoon hoogleraar 'psychiatrie en media') heeft er een andere verklaring voor: psychiatrische problemen zijn gecompliceerd. De mens heeft echter behoefte aan 'denkbaarheid'. Dat leidt tot stereotypen. Als je mensen niet in het bos weg stopt, maar samen laat werken met mensen in de buurt dan werk je de stereotypen weg. Deze mening strookt met het idee van v. d. Wilk, die vindt dat wijken hun problemen zelf kunnen oplossen. Voorwaarde is dat kleinschalige voorzieningen in de wijk zoals wijkgebonden werkers en crisiscentra weer terugkomen. Gee de Wilde wil meer van dat soort tips horen en daagt het panel en het publiek uit om met voorstellen te komen hoe de beeldvorming over psychiatrie te veranderen.

Omgaan met elkaar

Annelies Faber (Ypsilon) denkt dat ook familieleden meer naar buiten moeten brengen hoe moeilijk hun situatie is. Er moet meer gekeken worden naar de mogelijkheden van cliënten, bijvoorbeeld door berichtgeving over consumer run projecten, wij cliënten kunnen er ook iets aan doen, vindt een ervaringsdeskundige. Toon van de Aa (platvorm GGz Amsterdam) wil dat cliënten zich organiseren en met hun klachten de straat op gaan. Gretig haakt een journaliste hierop in:

waar zijn die klachten, wie moeten wij dan benaderen om die klachten te horen? Helemaal niemand - want met klachten kom je er niet, volgens Marlieke de Jonge. Zij ziet liever dat mensen het contact met elkaar herstellen. Wij zijn lang weg geweest uit de samenleving. Wij moeten weer leren om met elkaar om te gaan. Dit kun je bereiken door bijeenkomsten te organiseren met burens, cliënten, politie et cetera om te praten. Ik heb ook wel eens overlast veroorzaakt, omdat ik de regels kwijt was, verklaart Marlieke, en het helpt als je buurvrouw je er dan op wijst. Andersom kunnen cliënten hulpverleners scholen in een betere bejegening, zoals bij het project in Eindhoven, waar ervaringsdeskundigen trainingen geven aan werkers in de GGz. Binnen de eigen context een spectaculair project, maar voor de media mogelijk geen interessant item, realiseert zich Piet Verbraak. Wel blijkt dat cliënten het vaak veel beter doen in interviews, dan hulpverleners of voorlichters. De journalisten stellen dat een actievere houding van GGz instellingen ten opzichte van de media voordelig zou werken. Keijl noemt het voorbeeld van een ziekenhuis dat na een operatiefout gelijk zelf de media ingeschakeld heeft. Doordat zij zelf naar buiten traden met hun eigen verhaal, was de berichtgeving over het algemeen veel minder negatief. Verbraak voegt hieraan toe dat reïntegratie in de maatschappij betekent dat de psychiatrie ook zelf initiatief moet nemen in maatschappelijke discussies. En er is betere scholing van voorlichters nodig, meent Catherine Keijl. De psychiatrie hoeft de pers niet als bedreiging zien. Maar journalisten dienen zelf ook foute journalistiek te corrigeren. In de maatschappij moet 'anders zijn' weer gewoon worden, we moeten leren met elkaar om te gaan. Cliënten zijn de beste mensen voor een betere beeldvorming, weet Mirjam Bartelsman.

uit ervaring. Een ervaringsdeskundige denkt dat de pers dan wel meer tijd zou moeten nemen voor het verhaal van de cliënt. Hoeveel tijd heb je dan nodig, een uur, twee uur, vraagt Petra Hunsche, duidelijk opgejaagd door de druk van de deadline. 'Dat is niet te voorspellen – gewoon, zo veel tijd als nodig is', is haar rustige reactie.

Einde feest

Na afloop van dit debat heb ik een soort déjà vu gevoel: op mijn werk kom ik vaak tot diezelfde conclusie als vanavond. Ga open en actief met elkaar communiceren, en laat vooral vaak cliënten hun verhaal doen, werk samen met ervaringsdeskundigen!

En dat mogen we vervolgens doen op een heel fysieke wijze, want het 'bal moderne' begint. Een groep van twintig mensen (met enige trots herken ik onder hen een vrijwilligster van mijn DAC en een van mijn trajectbegeleiders) presenteren een dynamische dansformatie op een lekker stevige beat. Zij worden vervolgens onze

dansbegeleiders, als wij onder leiding van choreograaf Wim Kannekens, zelf de vloer op gaan. En het principe werkt geweldig: binnen twintig minuten heeft de hele zaal de dans onder de knie - een fantastische ervaring en een mooie warming-up voor de finale: de salsa-band Carina's Cantina.

'Gestoord beeld' belooft een feest te worden waar mensen die de integratiegedachte een warm hart toedragen elkaar zouden ontmoeten. En dat is zeker gelukt. Het festival moest ook een feest worden voor diegenen die vroeger in duinen en bossen weggestopt waren. En van diegenen hadden er naar mijn smaak nog meer aanwezig mogen zijn. Cliënten uit mijn (werk)omgeving waren vooraf moeilijk enthousiast te krijgen. De uitstraling van de folder had mogelijk een te elitair karakter en ook de hoogte van het entreegeld speelde een belangrijke rol. Misschien een aandachtspunt voor de beeldvorming omtrent een volgend festival.

Elisa Passavanti
RODAS, Geestgronden